

ÚVODEM

Ústav pro českou a světovou literaturu v té podobě, do níž byl dotvářen od sklonku roku 1989, tedy jako pracoviště nadějně (a konečně svobodně) spolupráce české divadelní vědy, české literární historie, teorie a komparatistiky, v této chvíli již patří historii. To, co zůstane, alespoň do dalšího finančního šoku, bude jen částí původního celku. Mnohé úkoly budou nutně zpomaleny, jiné ohrozí odchod pracovníků, některé zaniknou. Nepřísluší nám hovořit o nenahraditelných ztrátách, nezbavíme se tak povinností omezit je na nejmenší možnou míru. Všichni, kdo studují a budou studovat z knih, které u nás vznikaly, kdo alespoň čas od času přicházejí do styku se čtyřmi odbornými časopisy, jež do této chvíle vydáváme, kdo využívají našich služeb pro veřejnost – studovny, knihovny, unikátních bibliografických fondů, našeho archívu fotokopíí staročeských textů nebo archívu biografického, budou moci lépe a objektivněji posoudit místo a význam našeho pracoviště v celkovém rozvrhu národní vzdělanosti.

Naším úkolem je především pokračovat v práci. A v tomto smyslu je tato informační brožurka především svědectvím o určité etapě...

*Vladimír Macura
ředitel ÚČSL*

K HISTORII*

Po vzniku Ústavu pro jazyk český se začala v roce 1946 při III. třídě Československé akademie věd a umění připravovat i badatelská instituce pro českou literaturu. V červnu 1947 byl schválen její organizační řád a 1. září 1948 začal pracovat Ústav pro českou literaturu. V jeho čele se měly střídát tři osobnosti – A. Pražák, F. Wollman a J. Mukařovský. Duší Ústavu byl od počátku až do roku 1958 R. Havel ve funkci tajemníka. První velký úkol dostalo nové pracoviště, když mělo být v renovovaném klášteře na Strahově – po násilném vystěhování premonstrátů – zřízeno Muzeum české literatury. Za redakce J. Mukařovského a F. Vodičky se zrodilo libreto a pracovníci Ústavu se rozhodným způsobem podíleli na dokumentárním vybavení instalace i na jejím prostorovém rozvrhu. Památník národního písemnictví byl otevřen v roce 1953 a ještě předtím získal v prostorách kláštera svůj nový útulek i Ústav. V roce 1953 přešel do nově založené ČSAV, a již na podzim 1952 přijal první tři vědecké aspiranty. Ředitelem nového badatelského střediska byl jmenován J. Mukařovský, jeho zástupcem se stal F. Vodička. V čele jednotlivých oddělení působili externí pracovníci J. Hrabák, F. Vodička, K. Krejčí. Jako svůj hlavní cíl si nová instituce položila vypracování Dějin české literatury (vyšly tři svazky, čtvrtý nesměl být v roce 1970 již publikován), přípravu kritického vydání sebraných spisů významných představitelů české literatury (B. Němcová, J. Neruda, J. K. Tyl, J. Wolker, K. H. Mácha, S. K. Neumann, F. X. Šalda) i památek staré literatury české, pořádání Kritické knihovny při Čs. spisovateli a též uspořádání reprezentativního výběru české klasické literatury, stosvazkové Národní knihovny. Pro tuto práci bylo v Ústavu založeno ediční středisko se zkušeným R. Skřečkem v jeho vedení. Soustavně se začala budovat i retrospektivní bibliografie české literatury za řízení J. Nečase.

V průběhu padesátých let se Ústav rozrůstal o další útvary: v roce 1954 byl k němu přičleněn Kabinet pro filologickou dokumentaci, jehož posláním byla evidence o materiálech starší české literatury, v roce 1955 byl ustaven Kabinet S. K. Neumanna s úkolem připravit vydání spisů a sesta-

* Zpracováno s použitím náčrtu vývoje Ústavu sestaveného Rudolfem Havlem.

vit bibliografii, v roce 1956 byl založen Kabinet pro studium českého divadla, z jehož dílny za vedení F. Černého vznikly čtyřsvazkové Dějiny českého divadla, a 1961 vznikla brněnská pobočka Ústavu. Jak odborně dorůstali mladí pracovníci, byli v roce 1959 externí vedoucí oddělení nahrazeni vedoucími interními. Nad činností akademických ústavů bděly jednotlivé vědecké sekce, nicméně docházelo stále častěji k přímým hrubým zásahům ze strany ÚV KSČ do práce Ústavu. Zvláště výrazně se to projevilo koncem padesátých let, kdy se literární vědci pokoušeli zbavit svůj obor těch nejkřiklavějších vulgarizací. Snahy o využití postupů strukturalismu narážely na odpor zárlivých strážců čistoty marxistické literární vědy. Na dvoudenním zasedání v dobříšském zámku, pořádaném pod zástěrkou Svazu československých spisovatelů kulturně propagačním oddělením ÚV KSČ, byl Ústav podroben kritice, proti Ústavu a J. Mukařovskému byla v tisku rozpoutána kampaň. Na katedře literární vědy (vedoucí V. Dostál) v Institutu společenských věd při ÚV KSČ (rektor L. Štoll) se zrodil návrh, zřídit právě zde hlavní literárněvědné pracoviště, zatímco působení akademického Ústavu by se omezilo na bibliografickou a ediční práci. Někteří pracovníci Ústavu byli získáváni k přechodu do Institutu s perspektivou brzkého návratu ve vedoucích funkcích (do jednoho odmítli). Nakonec se na sekretariátu ÚV rozhodlo, že se provede sloučení katedry Institutu s Ústavem.

V roce 1962 J. Mukařovského ve funkci ředitele vystřídal L. Štoll, místo F. Vodičky jako zástupce přišel J. Petrmichl. Ústav se rozdělil na dva tábory a celá šedesátá léta v něm probíhaly ostré ideové i odborné spory koncepčního rázu, které nezůstaly omezeny zdmi Ústavu (např. Brabcova kritika Štollovy knihy Třicet let bojů za českou socialistickou poezii v Literárních novinách, o které jako o konfliktu ředitele se zaměstnancem jednalo i prezídium ČSAV). Řada prací přitom vznikala proti vůli ředitele (například konečná fáze modrého Slovníku českých spisovatelů, do něhož se podařilo prosadit i spisovatele z exilu, mimo zůstal – po zásahu ředitele – jen R. Jakobson, sborník k životnímu jubileu J. Mukařovského Struktura a smysl literárního díla aj.).

Konflikty vyústily v roce 1968 v odchod L. Šolla z Ústavu a ředitelem se stal F. Vodička. Stačil vytvořit novou koncepci Ústavu, jejímuž plnému uskutečnění zabránilo nejprve jeho těžké onemocnění a pak nástup normalizace. V průběhu let 1970–72, kdy Ústav vedl V. Brett, muselo z něj odejít takřka dvacet pracovníků, Ústav byl sloučen s dalším akademickým pracovištěm – Ústavem jazyků a literatur – a nově pojmenován jako Ústav pro českou a světovou literaturu. Po čistce se roku 1972 funkce ředitele znovu ujal L. Štoll a jeho zástupkyní se stala H. Hrzalová, jež po Štollově smrti v roce 1981 převzala vedení Ústavu se svými zástupci M. Ze-

manem a S. Wollmanem. Těžce ochromený ústav se jen pomalu vzpamatoval z utržených ran.

Přicházeli však noví mladí pracovníci a nesporně liberálnější ovzduší, jež v Ústavu panovalo ve srovnání např. s katedrou české literatury na filozofické fakultě UK, jim umožňovalo poměrně rychlý odborný růst. Soustředění hlavně v oddělení teorie literatury vytvořili např. kvalitní Slovník literární teorie (jeho výslednou podobu z pozadí anonymně ovlivňoval z Ústavu propuštěný M. Kačer), za redakce V. Macury vznikl obsáhlý Slovník světových literárních děl a přímo v oddělení Průvodce po světové literární teorii. V osmdesátých letech své plody přinesla i orientace oddělení teorie na historickou poetiku (Poetika české meziválečné literatury). Trosky starého Ústavu se pak v oddělení lexikografie zaměřily na vytváření čtyřdílného základního kompendia české literární vědy, Lexikonu české literatury. Tyto pozitivní aktivity uprostřed normalizačního úhoru nesporně ovlivnil také nikdy nepřerušovaný kontakt řady pracovníků Ústavu s těmi, kdo jej museli opustit; uskutečňoval se na pravidelných bytových schůzkách (tzv. medvědářů) a po celou dobu jej obětavě zajišťoval J. Kolár.

Listopad 1989 přinesl změny ve vedení Ústavu (ředitel Z. Pešat, zástupce V. Macura) i v jeho personálním složení. Vrátila se podstatná část pracovníků vyhnaných za normalizace a na základě atestací Ústav opustilo několik odborně méně zdatných jednotlivců. Značný rozsah nabyla pedagogická spolupráce s vysokými školami. K stému výročí narození J. Mukařovského byla uspořádána mezinárodní konference, která po letech nevraživých kritik strukturalismu ocenila jeho význam pro moderní estetické myšlení a poukázala na jeho stále podnětné stránky. Ústav byl koncipován jako vzájemně těsně propojené pracoviště, v němž výzkum české literatury v kontextu teorie by se neměl vzdávat horizontu světových literatur a ty zase by se měly zkoumat z hlediska vnitřních vazeb s bohemistikou. Pracovníci Kabinetu pro studium českého divadla přistoupili ke zpracování vývoje nejnovější fáze divadelní tvorby po roce 1945. Na Lexikon české literatury naváže Slovník českých spisovatelů 1945–1990. Na službu pro veřejnost se orientuje knihovna i bibliografické středisko, využívající při shromažďování údajů o současné literatuře počítačovou techniku. Zasluhou bývalého ministra národní obrany L. Dobrovského našel ústav v roce 1991 nové působiště v kasárnách Jiřího z Poděbrad (na náměstí Republiky), když byl nucen opustit klášter na Strahově navrácený řádu premonstrátů.

Od 1. února 1993 má Ústav také nové vedení (ředitelem je V. Macura, jeho zástupcem P. Janoušek), jež čeká nelehký úkol vyrovnat se se svízelnou situací vzniklou pronikavým snížením rozpočtu pracoviště a postarat

se o to, aby současně se zrodem českého státu nezankl výzkum národní literatury v těch oblastech, jež vyžadují týmovou spolupráci a který je za stávající situace neuskutečnitelný na vysokých školách.

Pokusil jsem se načrtnout jakési vnitřní dějiny Ústavu, jeho proměny jakožto instituce. Jistě podstatnější a pro obor i podnětější, ale též nesrovnatelně náročnější by byl nástin vnitřních proměn oboru, vývoje samotné literárněvědné problematiky, jak se odrazila v této instituci a jak v ní byla řešena. Snad i k tomu se naskytne příležitost i čas.

Zdeněk Pešat

STRUKTURA ÚSTAVU

(stav k 30.4.1993)*

ŘEDITEL: PhDr. Vladimír Macura, CSc.

(do 31.1.1993 PhDr. Zdeněk Pešat, DrSc.)

ZÁSTUPCE ŘEDITELE: PhDr. Pavel Janoušek, CSc.

(do 31.1.1993 PhDr. Vladimír Macura, CSc.)

VĚDECKÁ TAJEMNICE: PhDr. Marcela Bergerová, CSc.

HOSPODÁŘSKÁ SPRÁVA A ADMINISTRATIVA:

Ing. Miluše Barešová, Jiřina Cerhová (0,6 úv.), Marie Hlávková (do 28.2.1993), Blanka Chylíková, Helena Poláková, Květa Pešková (0,6 úv.), Marie Šípová (0,6 úv.), Milota Šollová (0,5 úv.), Hana Urbanová; Miroslav Chylík (0,5 úv.).

* Z Ústavu odejde (většinou z důvodu finančních restrikcí) 30 pracovníků, 3 budou pokračovat v zkráceném úvazku.